

עביד איניש דינא לנפשיה

תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף כז: כח.

"שלח ליה רב חסדא לר"נ הרי אמרו לרכובה שלש"- ובשכחה ובפאה ופטור מן המעשר", תוס' כח. ד"ה משבר ויוצא

מתי מותר לעשות דין לעצמו?

רא"ש ג:ג [משנה ב"מ קיג:], מאירי כז: ד"ה "כל אונס", מרדכי ב"ק ל, שו"ת מהרי"ק סימן קסא, [חזון איש אבן העזר סימן כז:ח], נתיבות המשפט סימן ד ס"ק א [שלחן ערוך חושן משפט סימן תכא:ו]

למה אפשר לאדם לעשות דין לעצמו?

(מהרי"ק ונתיבות הנ"ל), רמב"ם הלכות סנהדרין ב:יב, נמוקי יוסף יב: דפי הריף ד"ה "מאה פנדי", רשימות שיעורים כז: ד"ה "עביד איניש" [ב"ק קיז: "ההוא גברא דאקדים"-המשנה], קונטרסי שיעורים ב"ק טו:ב "חקירה א" [רשב"א בשטמ"ק כח. ד"ה עד האידינא (בהקשר של מקרה של "אית ליה)] [פסידא"]

שו"ת מהרי"ק סימן קסא

אשר כתבת אלי אחי על אודות הריב אשר נפל בין ק"ק מבולוניי"א יצ"ו ובין הנכבד כמ"ר יואב עמנואל יצ"ו על דבר כלי הקדש אשר עשה אחיו כמ"ר שלמה נ"ע והזקקתני להשיב לך דעתי הקצרה לא יכולתי להשיב את פניך ואם כי חי נפשי רבו עלי טרדות אחרות אמרתי לפנות מהן לאהבך (א) ראשונה אשר כתב ידידי מה ראו הקהל על ככה כולי דלמעבד דינא לנפשייהו בדבר שאינו מבורר כו' עד אע"ג דקי"ל כר"נ כו' הא כתב המרדכי וז"ל פסק ר"מ ז"ל דהני מילי בחפץ המבורר שהוא שלו וכו' דודאי ר"נ לא פליג אמתני' דפרק המקבל (דף קי"ג) המלוה את חברו אינו רשאי למשכנו ועוד קרא כתיב בחוץ תעמוד וגומר וכן כתב בס"ה דר"נ איירי בגזלן שדבר שלו בעין ורוצה לגזול ממנו או הוציא גזילו ולא נזקף דמי גזילתו במלוה כו' עד כל שכן וכ"ש הכא דאין להם לקהל שום ברור בזה הממון דלא יכלי למעבד דינא לנפשייהו ולאחזוקי בממון עכ"ל אלא שדלגתי קצת אכן מתוך דבריך נר' דענין זה אתה מחשב' כעביד דינא לנפשי' ולפי דעתי אינו דהא לא מיקרי עביד דינא לנפשי' אלא היכא שעושה מעשה כעין דיין לגבות ממון בשביל ממון אחר או להכות את חברו או להפסידו עד שישלם הממון בכה"ג שייך למימר דינא לנפשי' אבל בכה"ג לא מקרי אלא תופס בכולי תלמוד'. ולפי דבריך שאתה מחשיבו כעביד דינא לנפשי' נבהלתי שהרי רצית לומר דלא עביד דינא לנפשי' אפילו בממון שהוא בעין אלא דוקא היכא שידוע לנו שהוא שלו ולא כשאין ידוע לנו אלא ע"פ עצמו ואע"ג שטענותו/שטענתו/ על הממון עצמו ולכשתדקדק בדבר אי אפשר לומר כן שהרי כל ראיותיו שהבי' ממתני' דפרק המקבל לא מיירי בכה"ג שיש לו תביע' על הממון עצמו אלא דווקא בהלואה קאמר שאין לו תביעה על שום ממון שיהא בעין אלא חוב בעלמא הוא דאית לי' עליה ויכול הלוה לסלקו בכל מאי דבעי ואפילו בסובין בעלמא ומש"ה קאמר דאינו רשאי למשכנו והיינו דנקט לישנ' דלמשכנו דמשמע שאינו יכול ליטלו אלא בתורת משכון אבל בשיש לו תביע' על גוף הממון עצמו כי הכא שהקהל היה להם תביע' על גוף המנורה ושאר כלי הקדש באמרם שנתנדבו לבהכ"נ שלהם בהא לא דבר רבינו מאיר...בכה"ג נמי איירי כולה שמעתת' דהתם דריש פרק המניח כלומר שהנתבע נפסד על ידו או בגופו או בממונו כי ההיא דשקל אפדנא דמרא מחייה כו' וכן ההיא דשובר את שיניו וכו' וההיא דשור שעלה על גבי חברו וכו' אבל היכא שאין הלה נפסד על ידו לא שייך בכה"ג למימר בי' לא עביד איניש דינא לנפשי' ואפי' למ"ד לא עביד איניש כו' דמאי דינא שייך הכ' לא הוי אלא תופס בעלמא דבשלמא להכות חברו או להזיקו בממונו בידי' או ע"י גוי שייך למימר בי' עביד דינא לנפשי' או לא עביד דינא דהא נמי כמו דינא שהרי הדיין יש לו כח לרדוף ולכוף בין בגוף בין בממון עד שיקבל הלה עליו את הדין והיינו דפליגי התם רב יודא ור"נ אי עביד אי לא עביד וכן אי הוה מצינו למימר דאפילו בחפץ שאין מבורר כלומר שאין לו תביע' על אותו ממון שהוא תופס אלא על ממון אחר אפ"ה מצי שקיל לנפשיה בתורת גוביינ' אז הוה שייך שפיר למימר ביה עביד או לא עביד כו' דודאי התם נמי הוא דינא דנחית לנכסיה דחייב ומגבי לאידך שהוא זכאי

ומשום כך הוצרך רבינו מאיר להוכיח דבכה"ג לא אמר עביד איניש כיון שאין לו תביע' על אותו ממון עצמו אבל היכא דיש לו תביעה על אותו ממון עצמו וגם טוען טענת ברי ואין חבירו נפסד על ידו כלום בתפיס' זו ואינו נפסד מצד אחר אלא אותו חפץ עצמו אשר עליו הם דנין בהא מודו כ"ע דלא שייך למימר בזה עביד או לא עביד מכח ההיא דרבינו קלונימוס דלעיל אשר ממנו הביא רבינו מאיר ראייה וכדפי' לעיל...

[שולחן ערוך חושן משפט הלכות חובל בחבירו סימן תכא סעיף ו]

בכל מקום שחובל בחבירו בכוונה חייב בה' דברים, אפילו נכנס חבירו לרשותו שלא ברשות, וחבל בו והוציאו, חייב; דנהי שיש לו רשות להוציאו, אין לו רשות לחבול בו. אבל אם הוא מסרב בו ואינו רוצה לצאת, י"א שיש לו רשות אפילו לחבול בו כדי להוציאו. הגה: וכן מי שיש לו משרת, וחושש שיגנוב לו, יוכל להוציאו קודם זמן השכירות; ואם מסרב, יוכל להכותו עד שיצא (מרדכי פרק המניח).

נתיבות המשפט ביאורים סימן ד

[א] יכול להכותו. עיין במשנה למלך [פ"ג מהלכות עבדים הלכה ה'] ובתומים [סק"א] שהקשו, דבסימן תכ"א סעיף ו' בהג"ה כתב דוקא במשרת וחושש שמא יגנוב דאיכא פסידא מותר להכותו, ובלאו הכי אסור להכותו. לכן נראה דהיה קשה ליה להרמב"ם מה שהקשה המשנה למלך מהא דבבא קמא [כ"ח] [מ"ח ע"א], דאמר התם נהי דאית לך רשות לאפוקי לאזוקי לית לך רשותא. ולזה נלפענ"ד דלא מיבעיא במקום שיש לאחר טענה עליו וטוען שבדין הוא מחזיק בו ודינא בעינא ואציית למאמר בית דין, והוי כאפשר להציל בענין אחר, דאסור להכותו כמבואר בב"ק כ"ח [ע"א] גבי אפשר לשומטו, אלא אפילו אינו אומר שום טענה, מ"מ קשה הדבר שיהיה מותר להכותו לכתחילה במקום דליכא פסידא, דהא אפילו הבית דין גופיה אין שולחין יד בגופו של המסרב תיכף, רק שולחין שליח בית דין ומוציא בעל כרחו, וכשאינו מניח לשליח בית דין, אז ממדין להמסרב, רק באינו משגיח על הנידוי ודאי דמותרין להכותו עד שתצא נפשו, וא"כ מהיכי תיתי יהיה הוא בעצמו מותר להכותו, הא הוי כאפשר להצילו בענין אחר, דהיינו שילך לבית דין, ואם לא יציית דין הבית דין ינדוהו, ולא חשידי ישראל לעבור אנידוי, וגם הבית דין אפשר שישלחו שלוחם להוציאו מהבית בלי הכאה כלל. ועוד, שמא יש לו טענה שאינו רוצה לגלות רק לבית דין ויציית למאמר ב"ד, ועיין בנימוקי יוסף [ב"ק י"ב ע"ב מדפי הרי"ף] דלא עדיף הוא משליח בית דין. אכן כשכבר היכהו שהבי"ד מסופקין שאפשר שלא היה אפשר אפילו להם להציל רק בהכאה, הוא ג"כ פטור על הכאתו, אבל לכתחילה קשה להתיר הכאה.

לכן נראה דדעת הרמב"ם והשו"ע להכריע ולחלק בין קרקע למטלטלין, דבמטלטלין דאיכא חשש פסידא, אפילו לכתחילה מותר להכותו, אבל בקרקע דליכא שום חשש פסידא אסור לכתחילה, ויש חילוק בין לכתחילה בין דיעבד. דהא דקאמר בש"ס [ב"ק כ"ז ע"ב] דבמקום פסידא לכו"ע עביד איניש דינא לנפשיה, היינו הפסד ברור, כגון בהאי גרגותא דקאמר התם דלא נשאר לחבירו מים לדלות, ואיכא הפסד ברור ויהיה לו היזק בשדהו, והבי"ד לא יגבו לו היזקו עפ"י הדין, כי הוא רק גורם דפטור, אז ודאי מותר לעשות על פי [עצמו] הכאה, דבודאי יהיה ניזק ולא יושלם לו היזקו על ידי בית דין, אבל שלא במקום הפסד ברור, אבל מכל מקום איכא חשש הפסד, כגון שתופס ממנו מטלטלין דגזילה, אף דהבית דין יגבו ממנו, אך מכל מקום איכא חשש הפסד דאימר יבריחם או יקלקלם, בהא פליגי בבבא קמא שם, וקיימא לן דאפילו בכהאי גוונא עביד איניש דינא לנפשיה. אבל במקום דודאי יכול להציל שלו על פי בי"ד בלי שום חשש כלל, כגון בהאי גוונא המבואר בסימן תכ"א, דהא בודאי לא יקולקל ביתו כשיעמוד שם קצת שעה עד שילך לבי"ד, והבי"ד ישלחו להוציאו משם, ס"ל להרמב"ם והשו"ע דאסור להכותו, כיון דליכא שום חשש הפסד הוי כאפשר להציל בענין אחר, דהא אפשר להציל ע"י בי"ד, וכל שאפשר להציל בענין אחר אסור להכותו כמבואר בסוגיא שם. אבל ודאי אם כבר היכהו, ואחר בואו לבי"ד מסופקין שאפשר שאף הם לא היה להם באפשרי (לעשות) [לעשיה] כי אם על ידי הכאה, כגון שלא היה ציית אף לבי"ד עד שהוצרכו גם הם להכותו, פטור. אבל אם הוא ברור שלהבית דין באפשרי לעשות שלא על ידי הכאה, דאז הוי כאפשר להציל בענין אחר, חייב. ובהכי מיירי הא דב"ק דף כ"ח הנ"ל כדמוכח בסוגיא התם. ולמאן דס"ל לא עביד איניש דינא לנפשיה, בכל גוונא חייב לשלם בדיעבד, ולהכי בבבא קמא כיון דלא תני התם רק שפטור בדיעבד, לא מקשה רק למאן דסבירא ליה לא עביד איניש דינא לנפשיה, דלמאן דאמר עביד, לא קשה, דהא על כרחך מיירי באי אפשר להציל בענין

אחר, דבאפשר חייב כדמוכח התם, אבל לענין לכתחילה שפיר פסקו הרמב"ם והשו"ע בסימן תכ"א דאסור, דמהיכי תיתי יסמוך עצמו אאומדנא שלא לעבור אלא ולהכות רעהו להיות רשע, הא ליכא שום חשש פסידא. ובמקום שיש לו טענה עליו, ואומר שרוצה לציית מאמר ב"ד, ודאי דאסור להכותו במקום שאין לו הפסד ברור, כנ"ל.

רשימות שיעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת בבא קמא דף כז עמוד ב

גמ'. עביד איניש דינא לנפשיה. יל"ע למ"ד עביד איניש דינא לנפשיה אם ההיתר ליעביד דינא חל מדין שליח ב"ד או מדין הצלת ממונו. והנה מדברי הסוגיא לקמן (כח א) ז"ל אבל אינה יכולה להציל ע"י דבר אחר נעשה ידה כשליח ב"ד ופטורה עכ"ל, יוצא שפטורה חל מדין שליח ב"ד. וכמו"כ עולה מפסק הרמב"ם בפ"ב מהל' סנהדרין (הלי"ב) ז"ל יש לאדם לעשות דין לעצמו אם יש בידו כח הואיל וכדת וכהלכה הוא עושה אינו חייב לטרוח ולבוא לבית דין. אע"פ שלא היה שם הפסד בנכסיו אילו נתאחר ובא לבית דין. לפיכך אם קבל עליו בעל דינו והביאו לבית דין ודרשו ומצאו שעשה כהלכה ודין אמת דן לעצמו אין סותרין את דינו עכ"ל. משמע שמעשה האדם נחשב לדין וכאילו עשה ע"פ צווי ב"ד והו"ל שליח ב"ד.

מאידיך יתכן דעביד איניש דינא לנפשיה חל כפטור מיוחד של הצלת ממונו ולא מדין מעשה ב"ד. עיין להלן (דף קיז ב) בההוא גברא דאקדים ואסיק חמרא למברא כו' בעי לאטבועי, אתא ההוא גברא מלח ליה לחמרא דההוא גברא ושדייה לנהרא וטבע, אתא לקמיה דרבה פטריה, א"ל אביי והא מציל עצמו בממון חבירו הוא, א"ל האי מעיקרא רודף הוא, רבה לטעמיה דאמר רבה כו' ונרדף ששיבר את הכלים של רודף פטור שלא יהא ממנו חביב עליו מגופו כו' עכ"ל. וכן פסק הרמב"ם בפ"ח מהל' חובל (הלט"ו) וז"ל ספינה שחשבה להשבר מכובד המשווי ועמד אחד מהן והקל ממשאה והשליך בים פטור שהמשא שבה כמו רודף אחריהם להרגם ומצוה רבה עשה שהשליך והושיעם עכ"ל. והנה הרמב"ם עצמו פסק (בפ"ח שם הל"ד) שהמציל עצמו בממון חבירו חייב כגון שנשא ממון חבירו בידו ונתנו לאנס, ובכן קשה מדוע פוטר בספינה. וצ"ל שבספינה הרי מציל את עצמו ממשא שעומד להזיקו כי בגלל המשא שעל הספינה הספינה עומדת להשבר. ומאחר שהמשליך השליך את המשא לים כדי להציל את עצמו מדבר העומד להזיקו פטור כי באופן של הצלה מדבר שעומד להזיק חל פטור נזק, ואם ההצלה באה ע"י סילוק המזיק עצמו פטור, משא"כ כשנתן את הממון לאנס לא היה הממון עומד להזיק לו, ולפיכך חייב. לפי"ז יתכן שה"ה בנוגע לעביד איניש דינא לנפשיה חל הפטור מדין הצלה. פטור זה של הצלה חל בהצלת ממונו כשם שחל בהצלת נפשות בספינה.

ההלכה של עביד איניש דינא לנפשיה. יש לחקור חמשה חקירות:

חלון ע"ה ס' א"ל כ"ה

ב

ובעצם ההלכה של עביד איניש דינא לנפשיה. יש לחקור חמשה חקירות:

ח) ב"ש ס"ק קכ"ד כי דלרין העדאה צ"ד לכתחלה, וכנה עיני צ"ד צ"ד הוא דמנלעדי פסק צ"ד אינו צר קטלא, וכלא עדים שהזמו ואחרונים מעידים ג"כ שהוא צר קטלא הוא וכן נהרגין, וכן צדיקי קנסות, אבל צדיקי ממונות אין ענין הצ"ד אלא על הכפ"י, ולירד לנכסיו, ואי חפש המלוה מעלמו לא קנה, ואי משחמש צו הוא גזלן, אבל הלואה חייב לשלם כיון שידוע הדיון שהוא חייב, צין שידוע מעלמו צין שהודיעו חכם, ואפשר דצדיקי כתלוי צשיקול הדעת, אין שום חיוב על הלואה עד שעתיד צדיקי ונתחייב, אבל צדצר משנה נראה שאין פסק הדיון מחדש כלום, אלא צענין הכפ"י, והנה כ"ז לא שייך בהיפ"י אשה, דאם הדיון הוא שהיא מותרת, אין כחן איסור א"א, [אם לא צדצר ספק צשיקול הדעת] ומיהו יש עוד צדימ שאינו רשאי לטול את שלו שלא צרשות צ"ד במקום דליכא פסידא כדאנר צ"ק כ"ז צי, ואיסור זה אפשר ש"ה ממקרא דהמשפטים אשר תשים לפניכם, ודרשנין ולא לפני הדיוטות, וה"ה צעלמו צלא שימת משפט כלל וצ"ה

חקירה א) אם גם בדינא דלנפשיה בעי דיינין, אלא שהחידוש הוא דלנפשיה כל אחד ואחד יש לו כח הדיינין, וכגדר שאמרו גבי הדיוטות דשליחותיהו דמומחיו קא עבדינן, וכדאיתא בגיטין דף פח ע"ב, אביי אשכחיה לרב יוסף דיתבי וקא מעשה אגיטי א"ל והא אנן הדיוטות אנן כו' א"ל אנן שליחותיהו קא עבדינן, ע"כ. ועיי' נה"מ חר"מ סימן א שזהו מדאורייתא. ועיי"ש שהביא בשם רמב"ן ורשב"א, שאין זה אלא מדרבנן. [ועיי' לקמן אות י"ב]. הכי נמי אפשר לומר דלנפשיה נתנה תורה לכל אחד ואחד כח בית דין, או דלמא הכונה היא דלנפשיה אין צורך לדיין וכח ב"ד, אלא כל אחד ואחד עושה דין לעצמו אעפ"י שאין לו שום כח ב"ד.

שולחן ערוך חושן משפט הלכות דיינים סימן ד סעיף א

יכול אדם לעשות דין לעצמו; אם רואה שלו ביד אחר שגזלו, יכול לקחתו מידו; ואם האחר עומד כנגדו, יכול להכותו עד שיניחנו, (אם לא יוכל להציל בענין אחר) (טור), אפילו הוא דבר שאין בו הפסד אם ימתין עד שיעמידנו בדין, והוא שיוכל לברר ששלו הוא נוטל בדין; מ"מ אין לו רשות למשכנו בחובו. הגה: מטעם שיתבאר לקמן סימן צ"ז סעיף ו'. וי"א דווקא בחובו ממש, אבל אם חייב לו בלא הלוואה, או שאין צריך למשכנו כי הוא כבר אצלו בפקדון או מצאו ביד אחר, מותר לתפסו (ריב"ש סי' שצו). וי"א דלא אמרינן עביד אינש דינא לנפשיה רק בחפץ המבורר לו שהוא שלו, כגון שגזלו או רוצה לגזלו או רוצה להזיקו, יכול להציל שלו. אבל אם כבר נתחייב לו מכח גזילה או ממקום אחר, לא (מרדכי ונ"י פרק המניח). ודווקא הוא בעצמו יכול למעבד דינא לנפשיה, אבל אסור לעשות על ידי עובדי כוכבים (ת"ה סי' ש"ד), מיהו אם עבר ועשה על ידי העו"ג, אם לא היה יכול להציל שלו בענין אחר, מה שעשה עשוי (עיין במהרי"ק שורש קס"א). י"א דלא מיקרי עביד דינא לנפשיה אלא כשמזיק לחבירו, כגון שמכה ולכן לא יוכל לעשות אלא אם כן יוכל לברר שהוא שלו, אבל תפיסה בעלמא שתפסו למשכון, יכול לעשות בכל ענין, ויורד אח"כ עמו לדין (מהרי"ק שורש סי' קס"א)...

דרשות הר"ן דרוש יא

שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך וגו' ושפטו את העם משפט צדק. (דברים טז יח).

כתב רבינו שלמה יצחקי בפירושו (דברים טז יח), מנה צדיקים ומומחין לשפוט צדק. והוזקק לפרש כך, לפי שאם לא בא אלא לצוות השופטים שישפטו בצדק, כבר כתוב אחריו (שם יט) לא תטה משפט, לכך פירש שלא בא אלא לומר שהשופטים אשר נמנה יהיו ראויים לשפוט צדק, כלומר שיהיו צדיקים ומומחין. וכך שנויה בספרי (שופטים על הכתוב שם) משפט צדק, והלא כבר נאמר לא תטה משפט, שלא תאמר איש פלוני נאה, איש פלוני קרובי, כלומר ואושיבנו דין, לפיכך הוצרך להזהיר שנעמיד מומחה וצדיק. ובדאי כי לשון ושפטו את העם מצד עצמו הוא מוכיח שאינו מצות עשה, אבל הוא לשון תואר וסיפור, אלא שבאותה הברייתא השנויה בספרי הוכיח עוד ממה שכתוב אחריו לא תטה משפט. זהו ענין הכתוב כפי מדרש רבותינו ז"ל.

אבל בעיני פשט הכתוב כך הוא. ידוע הוא כי המין האנושי צריך לשפוט שישפט בין פרטיו, שאם לא כן איש את רעהו חיים בלעו, ויהיה העולם נשחת. וכל אומה צריכה לזה ישוב מדיני, עד שאמר החכם שכת הלסטים הסכימו ביניהם היושר. וישראל צריכין זה כיתר האומות. ומלבד זה צריכין אליהם עוד לסיבה אחרת, והוא להעמיד חוקי התורה על תלם, (ולהעמיד) [ולהעניש] חייבי מלקיות וחייבי מיתות בית דין העוברים על חוקי התורה, עם היות שאין באותה עבירה הפסד ישוב מדיני כלל. ואין ספק כי בכל אחד מהצדדים יזדמנו שני ענינים, האחד יחייב להעניש איזה איש כפי משפט אמיתי, והשני שאין ראוי להענישו כפי משפט צודק אמיתי, אבל יחוייב להענישו כפי תיקון סדר מדיני וכפי צורך השעה. והשם יתברך ייחד כל אחד מהענינים האלו לכת מיוחדת, וצוה שיתמנו השופטים לשפוט המשפט הצודק האמיתי, והוא אמרו ושפטו את העם משפט צדק, כלומר בא לבאר השופטים האלה לאיזה דבר יתמנו, ובמה כוחם גדול. ואמר שתכלית מינויים הוא כדי לשפוט את העם במשפט צדק אמיתי בעצמו, ואין יכלתם עובר ביותר מזה. ומפני שהסידור המדיני לא ישלם בזה לבדו, השלים האל תיקונו במצות המלך.

ונבאר עוד כשנניח צד אחד מהצדדים, הרי שנינו בפרק היו בודקין (סנהדרין מ ב) תנו רבנן מכירים אתם אותו כו' התריתם בו קיבל התראה התיר עצמו למיתה המית בתוך כדי דיבור וכו'. ואין ספק כי כל זה ראוי מצד משפט צדק, כי למה יומת איש, אם לא שידע שהכניס עצמו בדבר שיש בו חיוב מיתה ועבר עליו, ולזה יצטרך שיקבל עליו התראה, וכל יתר הדברים השנויים באותה ברייתא, וזהו משפט צדק אמיתי בעצמו הנמסר לדיינים. אבל אם לא יענש העובר כי אם על זה הדרך, יפסד הסידור המדיני לגמרי, שיתרבו שופכי דמים ולא יגורו מן העונש, ולכן צוה השם יתברך לצורך ישובו של עולם במינוי המלך, כמו שכתוב בפרשה זו (דברים יז יד - טו) כי תבא אל הארץ וגו' שום תשים עליך מלך וגו', שהיא מצוה שנצטוינו בה למנות עלינו מלך, כמו שבא בקבלת רבותינו ז"ל (סנהדרין כ ב), והמלך יכול לדון שלא בהתראה כפי מה שיראה שהוא צריך לקיבוץ המדיני...